

Historian käyttö



Pirjo Markkola

Historiantutkimus ja menneisyyden vääryydet

Huhtikuussa 2016 julkistettiin selvitys lastensuojelun sijaishuollon epäkohdista ja lasten kaltoinkohtelusta Suomessa vuosina 1937–1983. Vastava selvitys on toteutettu kaikissa Pohjoismaissa, ja varsinkin Ruotsin esimerkki oli keskeinen, kun Sosiaali- ja terveysministeriö teki aloitteen epäkohtien selvittämisestä ja laati siitä suunnitelman. Hanke kilpailutettiin ja keväällä 2014 ministeriö tilasi selvitystyön Jyväskylän yliopistolta.

Historian ja etnologian laitoksen hankkeessa työskenteli sekä historian ja etnologian että sosiaaliryhmien tutkijoita. Hankkeen johtajana sain näköalapaikan menneisyyden epäkohtiin ja niiden kohtaamiseen nyky-yhteiskunnassa. Kyse oli paitsi aiheeltaan tavanomaista rankemman yliopistollisen tutkimushankkeen toteuttamisesta myös yhteiskunnallisesti relevantin, monin tavoin arkaluontoisen tilaustyön ehdoista. Pohdin tässä kirjoituksessani tutkijoiden roolia ja monitieteisen historiantutkimuksen merkitystä yhteiskunnallisen päätöksenteon tukena tai mahdollisena haastajana, mutta ensin esittelen hankkeen pääperiaatteita.

Tehtävänäimme oli tutkia lastensuojelun epäonnistumisia, ei lastensuojelun kokonaisuutta

suomalaisessa yhteiskunnassa. Hanketta valmistellut asiantuntijaryhmä asetti selvitykselle tavoitteet. Lähtökohtana oli oletus, että lastensuojelu ei ole aina kyennyt takaamaan turvallista lapsuutta sijaishuoltoon sijoittamilleen lapsille. Tarkoitus oli luoda kuva suomalaisen lastensuojelun sijaishuollossa vuosina 1937–1983 koetuista epäkohdista, kaltoinkohtelusta ja väkivallasta. Lisäksi tuli pohtia, oliko kaltoinkohtelua koenneilla lapsilla tai sitä havainneilla aikuisilla keinoja tuoda ongelmia ilmi tai korjata epäkohtia. Tutkimusaikana oli voimassa vuoden 1936 lastensuojelulaki.

Selvitystyölle oli määritelty kolme tehtävää. Meidän piti tuottaa tietoa lasten kaltoinkohtelusta (tiedollinen tehtävä). Lapsuuden ja lastensuojelun historiasta on niukasti tutkimusta; lastensuojelun epäkohtia tunnetaan vielä vähemmän. Toinen tehtävä oli vääryyksien tunnistaminen ja tunnustaminen (moraalinen tehtävä). Lasten kaltoinkohtelu, väkivalta ja hyväksikäyttö pitää tunnistaa ja sen kohteeksi joutuneilla on oikeus tulla kuulluiksi ja saada vahvistus sille, että heidän kokemansa vääryydet eivät olleet hyväksyttävissä. Kolmas oli pyrkimys kehittää lastensuojelua (kehittämistehtävä). Selvityksen avulla tuli luoda rakenteita ja käytäntöjä, jotka estävät väkivaltaa ja kaltoinkohtelua nykyisessä sijaishuollossa.

Myös keskeisiä periaatteita oli kolme: tutkimuksen tuli tuottaa tietoa muutostyötä varten, sen tuli ottaa huomioon kokemuksen, muistin ja muistamisen suhde ja sen piti sijoittaa sijaishuolto ajalliseen kontekstiin. Tutkimusryhmämme

Professori **Pirjo Markkola** työskentelee Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikössä Tampereen yliopistossa. Vuoden 2015 loppuun asti hän toimi Jyväskylän yliopistossa Suomen historian professorina. Sähköposti: pirjo.markkola@uta.fi.

monitieteinen kokoonpano perustui näihin periaatteisiin. Etnologit ovat tottuneet työskentelemään muistin, muistamisen ja kokemusten kanssa, historioitsijat ovat harjaantuneet ilmiöiden ajalliseen kontekstointiin ja sosiaalityön tutkijat tuntevat lastensuojelun käytäntöjä ja niihin liittyviä muutostyön tarpeita ja mahdollisuuksia.

Selvitystä varten ryhmä teki 299 haastattelua. Haastateltavat ilmoittautuivat niihin oma-aloitteisesti – me emme jäljittäneet heitä vaan he ottivat meihin yhteyttä. Haastateltavat kertoivat elämänvaiheistaan ennen sijaishuoltoa, sijaishuollon aikana ja sen jälkeen. Kuulimme heidän kokemuksistaan perhesijoituksissa, lastenkodeissa ja koulukodeissa. Sijaishuollon tavoitteista ja viranomaiskäytännöistä etsimme lisäksi tietoa vuoden 1936 lastensuojelulain soveltamista koskevista asiakirjoista, ammattilehdistä ja muista aikaistoimijoiden tuottamista kirjallisista lähteistä. Etsimme tutkimusajalla vallinneita käsityksiä hyvästä lastensuojelusta ja sijaishuollon valvonnasta sekä niissä havaituista puutteista. Tällä ei kyseenalaistettu haastateltujen kertomia kokemuksia, vaan tavoitteena oli ymmärtää, missä kulkivat sallittujen ja kiellettyjen, hyvien ja huonojen kasvatusmenetelmien rajat.

Selvitystyössä lasten kaltoinkohtelu ymmärrettiin laajasti. Se kattoi paitsi kaikkinaisen väkivallan myös lapsen hoidon laiminlyönnin, esimerkiksi perustarpeiden laiminlyönnin, turvattoman kasvuympäristön sekä liiallisen ja lapsen kehitykseen nähden liian raskaan työnteon. Jaoimme lapsiin kohdistuneen väkivallan rakenteelliseen, ruumiilliseen, henkiseen ja seksuaaliseen. Ruumiillisen väkivallan osalta päädyimme laskemaan siihen kaikki fyysisen koskemattomuuden loukkaukset, myös ruumiillisen kurittamisen. Teimme kuitenkin eron kyseisenä aikana luvallisen ruumiillisen kurittamisen ja luvallisen rajat ylittävän kurittamisen välillä. Halusimme näin selvittää, milloin ruumiillinen kuritus ylitti aikakauden mittapuulla sopivan kasvatuksen rajan.

Tutkimus paljasti monenlaista lasten kaltoinkohtelua ja lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa, joka saattoi olla hyvinkin raakaa. Lapset olivat erityisen turvattomia, jos heillä ei ollut ketään, joka olisi heitä puolustanut, ja moniin heistä kaltoinkohtelu jätti elinikäisiä arpia – sekä fyysisiä että henkisiä. Itsetunto- ja ihmissuhdeongelmat sekä huoli omasta vanhemmuudesta varjostivat heidän aikuisikänsä. Haastatteluissa nousi hyvin

vahvasti esiin toivomus, ettei kenenkään lapsen pida joutua kokemaan sitä, mitä he olivat lapsena kokeneet.

Selvitystyön tuloksista järjestettiin tilaisuus haastatteluihin osallistuneille. Vilkas keskustelunosti esiin neljä keskeistä näkökohtaa. Toive lastensuojelun kehittämistä oli vahva: ettei menneitä virheitä toistettaisi. Muutamat sanoivat suoraan, että he kertoivat elämästään, jotta lapsia osattaisiin nyt ja tulevaisuudessa kohdella paremmin. Toinen ehdotus koski vertaistukea. Moni oli kantanut taakkaansa yksin ja toivoi vertaistukea, jossa taakkaa voisi jakaa. Kolmas toive koski julkisen anteeksipyyntönsä esittämistä. Neljäs näkökohta on koettujen kärsimysten hyvittäminen vahingonkorvauksilla. Lisäksi korostettiin, että pelkkä anteeksipyyntöseremonia ei riitä, jos siihen ei liity sitoutumista joko lastensuojelun kehittämiseen tai koettujen vääryyksien hyvittämiseen.

Tutkijoina yritimme tehdä oikeutta haastattelemllemme ihmisille antamalla heille mahdollisuuden saada äänensä kuuluviin. Kertomalla koetuista vääryyksistä ja osoittamalla, että ne olivat myös tutkittavan aikakauden mittapuulla vääriin, toimimme epäkohdat päätöksentekijöiden tietoon. Poliitikkojen keskuudessa asia nousi esiin tuoreeltaan. Kansanedustaja Maria Guzenina, jonka aloitteesta ministeriö käynnisti selvitystyön vuonna 2011, oli ensimmäisenä nostamassa esiin kysymystä julkisesta anteeksipyyntöstä ja korvauksista. Korvauksien puolesta ovat puhuneet myös tutkijat Vesa Puuronen ja Marjo Laitala.

Historiantutkimus voi nostaa esiin menneisyyden vääryyksiä ja sijoittaa ne menneen aikakauden mittakaavaan. Ajanjaksoa 1937–1983 koskeva selvityksemme osoitti, että lasten kaltoinkohtelu soti oman aikansa määräyksiä ja ihanteita vastaan. Jatkotoimenpiteiden selvittäminen vaatii vielä oman työnsä. Ruotsissa lasten kaltoinkohtelututkimuksen rinnalle asetettiin toinen komitea selvittämään korvausten maksamista. Ruotsin esimerkki kuitenkin osoittaa, että oikeudenmukaisen korvausjärjestelmän luominen on vaikeaa. Siellä on hylätty yli puolet hakeuksista eikä esimerkiksi historiantutkijoiden asiantuntemusta ole käytetty hyväksi, kun hakijoiden kokemuksia on arvioitu. Vääryyksien hyvittäminen on poliittinen, eettinen ja oikeudellinen kysymys, jossa tarvitaan historiantutkijoiden ja muiden tieteenalojen edustajien asiantuntemusta. Ja sitten tarvitaan poliittisia päätöksiä.